Onderzoekend Vermogen

Lesson Study

Hogeschool Windesheim – Lerarenopleiding

(2LW)

Lectoraat Inclusieve Leeromgevingen
Thijs Hemmer
Liena van Loenen

Inleiding

1.1 Onderzoekende houding

De komende tijd ga je, als onderdeel van je afstudeerstage, een onderzoek doen in en naar jouw onderwijspraktijk. Als docent wordt er van je verwacht dat je onderzoekend kijkt naar de kwaliteit van je eigen handelen en de kwaliteit van het onderwijs in jouw onderwijspraktijk. Op basis van je onderzoekende blik kun je jezelf en de praktijk telkens verbeteren. We zeggen ook wel dat je moet beschikken over onderzoekend vermogen (10voordeleraar, 2017).
Dit is een combinatie van drie elementen:

1. Een onderzoekende houding hebben;
2. Evidence informed werken;
3. Onderzoeksvaardig zijn.

Van den Herik en Schuitema (2016) hebben vijf elementen van de onderzoekende houding uitgewerkt, namelijk: 1)opmerkzaam zijn, 2)nieuwsgierig zijn, 3)bedachtzaam zijn en 4)kritisch zijn als houdingsaspecten die je nodig hebt, en 5)informatie delen als vijfde element, gericht op samen werken en samen leren.
Een onderzoekende houding (Bruggink en Harink, 2012; Van den Herik en Schuitema, 2017) start met een opmerkzame en nieuwsgierige blik: 'Hé, dat is interessant! Hoe werkt het eigenlijk?'
Vervolgens probeer je bedachtzaam je oordeel uit te stellen en met afstand te kijken naar de situatie die je nieuwsgierigheid oproept. Door kritische vragen te stellen en informatie uit verschillende bronnen te verzamelen en te interpreteren, probeer je meer inzicht te krijgen in hoe de kwaliteit van het onderwijs en jouw eigen handelen daarbinnen verder vergroot kan worden. Alle kennis die je opdoet, deel je natuurlijk ook met anderen voor wie dit mogelijk interessant is.
Wanneer je evidence informed werkt, baseer je je handelen op (wetenschappelijke) kennis over wat wel en niet werkt in het onderwijs. Je bent op de hoogte van actuele thema's en onderwerpen die betrekking hebben op vakinhoud, vakdidactiek en pedagogiek, weet waar je deze informatie kunt vinden en gebruikt deze kennis om je eigen handelen vorm te geven.
Om systematisch telkens te blijven kijken naar je eigen handelen en deze te blijven verbeteren, is het nodig dat je onderzoeksvaardig bent. Op het moment dat je geconfronteerd wordt met een vraagstuk, is het handig dat je weet hoe je hierover meer informatie kunt vinden. Hoe bevraag je bijvoorbeeld je leerlingen over een onderwerp, zodat ze eerlijke antwoorden geven waar jij mee verder kunt? Hoe analyseer je de gegevens van een vragenlijst of toets? Of hoe ga je om met tegenstrijdige ideeën die in de literatuur naar voren komen?
De drie elementen van onderzoekend vermogen komen telkens apart en in combinatie terug in alles wat je gedurende je opleiding leert over hoe je een goede docent wordt.

1.2 Lesson study

Het lesgeven is een uiterst complex beroep en vraagt om continue professionalsering. Het onderwijs kent een steeds diversere populatie, die naast verschillen in leervermogen en ambities, verschillen kent in gender, taal, culturele achtergrond, en/of sociaaleconomische status. (Inspectie van het Onderwijs, 2021; Tweede

Kamer der Staten Generaal, 2020; Onderwijsraad, 2020; SER, 2021; Vogels et al., 2021), waarin diversiteit het

uitgangspunt vormt en verschillen worden benut voor leren en ontwikkeling (Goei & Willemse, 2020). Om als docent in te kunnen spelen op verschillende onderwijsbehoeften van leerlingen is docentprofessionalisering noodzakelijk. Een effectieve professionaliseringsaanpak, waarbij de focus

ligt op het didactisch handelen van docenten en daarmee het leren van leerlingen te verbeteren, is Lesson Study (De Vries, Verhoef, & Goei, 2016). Lesson Study is een vorm van docentprofessionalisering die uitgaat van actief en cyclisch leren (Figuur 1.1) in kleine

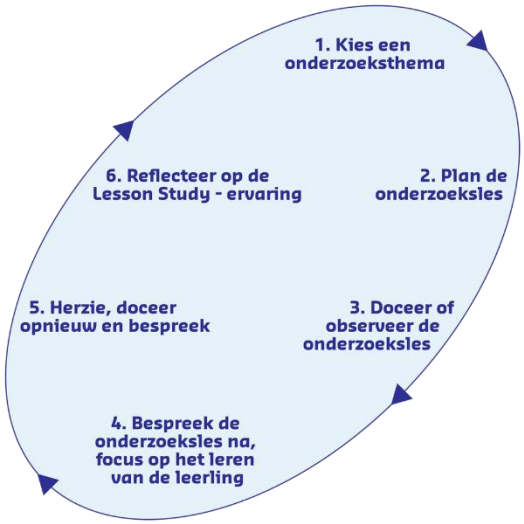

docententeams, waarbij de focus ligt op het leren van leerlingen in de context van de klas (Lectoraat leraren en lerarenopleiders in inclusieve leeromgevingen, Windesheim, 2023).

Figuur 1.1 De Lesson Study-cyclus in zes fasen (De Vries, Verhoef, & Goei, 2016)

Binnen Lesson Study onderzoeken docenten het denk- en leerproces van leerlingen door samen een onderwerp te bestuderen, een les en/of onderwijsactiviteit te ontwerpen, deze daadwerkelijk uit te voeren en daarbij leerlingen te observeren, en uiteindelijk het geheel na te bespreken en erop te reflecteren (Lewis et al., 2012; Murata, 2011). Hierdoor krijg je meer inzicht in de manier waarop leerlingen leren en wat hiervoor nodig is. Wat een Lesson Study-proces daarbij typeert, is dat het de belangrijkste elementen van

lesgeven, namelijk het voorbereiden van, het geven van en het terugblikken op lesactiviteiten, extra aandacht geeft zodat docenten er dieper dan normaal over na kunnen denken (Cerbin, 2012; Dudley, 2013). Een Lesson Study-team kan bijvoorbeeld bestaan uit leden van een vakgroep, een team van studenten of een team rondom een bepaalde klas. Iedere deelnemer in het onderzoek neemt unieke kennis, inzichten en kunde mee. Daarmee is het binnen Lesson Study niet noodzakelijk een expert of ervaren docent te zijn, wat maakt dat Lesson Study uitermate geschikt is voor aanstaande docenten (De Vries, Goei & Verhoef, 2023).

Inhoud

Binnen je afstudeeronderzoek (onderzoekend vermogen) werk je aan je professionalisering door actief deel te nemen aan Lesson Study. In een Lesson Study-team ga je het denk- en leerproces van leerlingen onderzoeken door samen een onderwerp te bestuderen, een les en/of onderwijsactiviteit te ontwerpen, deze daadwerkelijk uit te voeren en daarbij leerlingen te observeren en uiteindelijk het geheel na te bespreken en erop te reflecteren. Het geheel vormt je beroepsproduct.

2.1 Leeruitkomst

De docent-in-opleiding zet zijn onderzoekend vermogen in bij de ontwikkeling van een beroepsproduct.

Je handelt vanuit een onderzoekende houding, waarbij opmerkzaamheid, nieuwsgierigheid, bedachtzaamheid en een kritische blik het uitgangspunt zijn. Je maakt hierbij gebruik van wetenschappelijk onderbouwde kennis en weet deze zelf te vinden. Je onderzoekt (in een Lesson Study-team) het denk- en leerproces van leerlingen waardoor je meer inzicht krijgt in de manier waarop leerlingen leren en wat hiervoor nodig is. Je versterkt uiteindelijk je professionele handelen. De opgedane kennis deel je met andere belanghebbenden.

2.2 Hoofddoel

De docent in opleiding versterkt de onderwijspraktijk door het tonen van onderzoekend vermogen en dit te vertalen naar een beroepsproduct.

2.3 Subdoelen

Als docent in opleiding (DIO):

- bezit je een onderzoekende houding, dat wil zeggen: je bent opmerkzaam, nieuwsgierig, objectief en bedachtzaam;
- gebruik je bestaande kennis en inzichten ten behoeve van perspectiefverbreding, objectiviteit en (eigen) praktijkverbetering;
- ben je in staat om gemaakte keuzes te onderbouwen;
- gebruik, begrijp en beoordeel je op systematische wijze resultaten en inzichten van anderen;
- hanteer je passende onderzoekskennis en -vaardigheden;
- ben je in staat om een complexe verlegenheidsvraag aan te pakken;
- gebruik je feedback en dialoog om kennis en inzichten met andere te delen;
- breng je inzichten vanuit het doorlopende proces in verband met het beroepsbeeld en de bekwaamheidseisen.
- ben je in staat om een verbetering van de beroepspraktijk in gang te zetten.

Afronding

3.1 Eindproducten

Het beroepsproduct is onder andere het concrete product (ontworpen les of onderwijsactiviteit) dat je aan het eind van het traject aflevert. Dit product is ontstaan na het doorlopen van de Lesson Study-cyclus volgens de Vries, Verhoef en Goei (2016).

De beoordelingsrubric kan je mogelijk houvast geven in de opbouw van je dossier. Het advies is om zowel de handleiding als de rubric vooraf goed te bestuderen.

3.2 Inleveren

Je dossier lever je in via BrightSpace in de studieroute ‘WPL5' en dan onderzoekend vermogen

3.3 Beoordeling

Je werk wordt beoordeeld aan de hand van de beoordelingsrubric (zie bijlage).

Bronnen en begeleiding

Bij het onderzoek word je begeleid door Liena van Loenen en Thijs Hemmer van Windesheim.

3.1 Digitaal materiaal

Binnen deze module worden benodigde templates (agenda-template, gesprekskaarten etc.) aangereikt via een Teams-omgeving. Het zijn materialen welke een ondersteunende functie kennen voor het doorlopen van een Lesson Study-cyclus.

3.2 Boeken

Basisboek Lesson Study in de lerarenopleiding
Siebrich de Vries, Sui Lin Goei, Nellie Verhoef
2023

Praktijkonderzoek in de school
Cyrilla van der Donk, Bas van Lanen
2020, 4e druk

Een onderzoekende houding
Maaike van den Herik, Arnout Schuitema
2016, 1e druk

Stappenplan

Om je te ondersteunen in de uitvoering en uitwerking, hebben we hieronder een stappenplan uitgewerkt, gebaseerd op de Lesson Study-cyclus. Het is raadzaam de stappen goed te volgen om tot een volledig eindproduct te komen. In het stappenplan tref je symbolen ( ) aan. Zodra je deze symbolen tegenkomt, weet je dat aan de slag kunt gaan met gesprekskaarten uit het boek 'Basisboek Lesson Study in de lerarenopleiding' (de Vries, Goei & Verhoef, 2023).

Stap 1: Leg de basis voor de Lesson Study

a. Oriënteer je op Lesson Study via het inleidende hoofdstuk 1 van het boek 'Basisboek Lesson Study in de lerarenopleiding' (De Vries, Goei & Verhoef, 2023);
b. Maak voor jezelf een eerste overzicht van onderwerpen die je aanspreken (of waar je bijvoorbeeld momenteel tegenaan loopt) en je graag verder zou willen onderzoeken;
c. Stel een team samen van bij voorkeur drie tot vijf leden, bijvoorbeeld op basis van gedeelde interesse in een onderwerp.

   Ga met elkaar in gesprek middels gesprekskaart 4 om te bepalen wat een geschikt vraagstuk zou kunnen zijn;
d. Maak afspraken over planning, communicatie en begeleiding rondom Lesson Study:
   I. Bespreek elkaars kwaliteiten, verwachtingen en wensen met betrekking tot het Lesson Study-traject en de samenwerking (aan de hand van gesprekskaart 1);
   II. Bespreek hoe je ervoor gaat zorgen dat de Lesson Study-gesprekken constructief verlopen (aan de hand van gesprekskaart 2);
   III. Bespreek de manier waarop je documenten met elkaar deelt, welke communicatie moet plaatsvinden met de schoolleiding, collega's of externe partners, en de rollen tijdens de bijeenkomsten (aan de hand van gesprekskaart 3);

Stap 2: Kies en bestudeer het vraagstuk

a. Inventariseer wat een passend vraagstuk van Lesson Study kan zijn aan de hand van gesprekskaart 4. Je kunt dit op verschillende manieren aanvliegen:
   - Vanuit een leerprobleem: wat vinden leerlingen een lastig onderwerp om te leren? Wat kun je mogelijk op een andere manier onderwijzen?
   - Vanuit een ambitie: zijn er nieuwe onderwerpen in het curriculum, nieuwe onderwijsmethoden of lesmaterialen die je wilt uitproberen?

b. Gebruik gesprekskaarten 5 en 6 om het vraagstuk via diverse bronnen, zoals eindtermen, curriculumbeschrijvingen, lesmaterialen, (wetenschappelijke en vak) literatuur, bevragingen van experts en collega's. Het gaat erom dat je zicht krijgt op oorzaken en verschijningsvormen van het vraagstuk, maar ook op welke ontwerpprincipes geschikt zijn om in een onderzoeksles aan te pakken.

c. Middels gesprekskaart 7 oriënteer je je op de manier van redneren tijdens Lesson Study en de op de formulering van de onderzoeksvraag. Welke basisredenering kun je al opzetten?

d. Is het zicht op het vraagstuk nog onvoldoende? Verzamel dan aanvullende informatie, bijvoorbeeld door observaties in de klas, gesprekken met je werkplekbegeleider(s), gesprekken met leerlingen, het bestuderen van literatuur etc.

e. Formuleer de onderzoeksvraag van de onderzoeksles. Een Lesson Study-onderzoeksvraag heeft vaak als basisstructuur: 'Hoe leren leerlingen [van niveau …..] tijdens een les [vak] die gebaseerd is op ontwerpprincipes [a,b,c] bij het werken aan lesdoel […]?

Stap 3: Ontwerp de onderzoeksles

a. Bepaal de lesdoelen en de leerstof van de onderzoeksles (gesprekskaart 8);
b. Analyseer wat leerlingen mogelijk lastig vinden aan de leerstof of het behalen van die lesdoelen. Stel zo nodig op basis van deze analyse de lesdoelen en leerstof bij (gesprekskaart 9);
c. Stel het lesplan van de onderzoeksles op door nauwkeurig te beschrijven welke docent-en leerlingactiviteiten wanneer plaatsvinden (gesprekskaarten 10 en 11);
d. Formuleer de basisredenering en de definitieve onderzoeksvraag;
e. Controleer of de onderzoeksles overdraagbaar is: kan ieder teamlid de onderzoeksles uitvoeren zoals bedoeld? En geldt dit ook voor relatieve buitenstaanders?;
f. Bepaal welke data hoe verzameld zullen worden :
    I. Kies de voorbeeldleerlingen door met elkaar e bespreken welke informatie de observatie van deze voorbeeld-leerlingen zal opleveren om een antwoord te geven op de onderzoeksvraag (gesprekskaart 12);
    II. Ga met elkaar in gesprek over leerlingreacties van deze voorbeeldleerlingen door heel gericht voorspellingen van hun leerlingreacties te formuleren (gesprekskaart 13);
    III. Maak observatieformulieren;
    IV. Maak een interviewleidraad voor de gesprekken na afloop van de onderzoeksles (gesprekskaart 14);
    V. Optioneel: organiseer een uitprobeerles.

Formatieve beoordeling

Je bent aangekomen bij het formatieve beoordelingsmoment. Laat onderstaand zaken zien in de les:

1. (Voorlopige) onderzoeksvraag met aanleiding;
2. Uitgewerkte onderzoeksles (met lesplan);
3. Verantwoording van de gemaakte keuzes in de les;
4. Onderzoeksinstrumenten: (voorlopige) observatieformulieren en interviewleidraad.

Deze onderdelen vormen samen je plan van aanpak. Na een ‘go’ ga je verder naar de volgende stap aan de hand van eventueel ontvangen feedback en feedforward. Bij een ‘no go’ pas je je plan van aanpak aan met de verkregen feedback en feedforward en lever je je plan van aanpak nogmaals in als herkansing.

Stap 4: Organiseer en geef de onderzoeksles

a. Organiseer de uitvoering van de onderzoeksles. Maak concrete afspraken voor de uitvoering van de onderzoeksles en leg deze vast: wie doet wat, wanneer en waarom. Wordt de onderzoeksles opgenomen? Welke andere observatoren worden erbij betrokken? Hoe en wanneer worden deze geïnstrueerd?;
b. Geef de les;
c. Observeer de (voorbeeld)leerlingen en verzamel overige data;
d. Interview de voorbeeldleerlingen zo mogelijk direct na de onderzoeksles en vraag zo mogelijk ook de overige leerlingen in de klas wat ze van de les vonden.

Stap 5: Bespreek en reflecteer

a. Bereid de nabespreking voor;
b. Bespreek de les na (met nabesprekingsprotocol; zie gesprekskaart 15);
c. Documenteer de resultaten;
d. Verwerk en analyseer de verzamelde data;
e. Optioneel: herzie de les, geef de herziene onderzoeksles, bespreek de herziene onderzoeksles;
f. Evalueer en reflecteer op de opbrengsten van de cyclus;
g. Deel de opbrengen met belanghebbenden.

Summatieve beoordeling

Je bent aangekomen bij het summatieve (eind-)beoordelingsmoment. Je wordt beoordeeld aan de hand van de rubric (zie BS). Bestudeer nogmaals de rubric goed om te checken of je aan alle criteria hebt voldaan.